

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INST FÖR PEDAGOGIK OCH SPECIALPEDAGOGIK

Mediekompetens för alla?

- Hur vuxna med kognitiv
funktionsnedsättning använder it

Ingela Elmqvist

Uppsats: 15 hp
Program och/eller kurs: Examensarbete med utvecklingsinriktning, PDGX62
Nivå: Grundnivå
Termin/år: Ht/2012
Handledare: Michael Hansen
Examinator: Mikael Nilsson
Rapport nr: HT12-IPS-04 PDGX62

Abstract

Uppsats: 15 hp
Program och/eller kurs: Examensarbete med utvecklingsinriktning, PDGX62
Nivå: Grundnivå
Termin/år: Ht/2012
Handledare: Michael Hansen
Examinator: Mikael Nilsson
Rapport nr: HT12-IPS-04 PDGX62 Rapport nr: D6386387

Nyckelord: Mediekompetens, kognitiv funktionsnedsättning, it

Syfte: Syftet med undersökningen var att undersöka hur det såg ut för vuxna med kognitiv funktionsnedsättning vad gällde mediekompetens. Jag ville se på vilket sätt it-verktyg användes och ville försöka förstå om det fanns något som kunde påverka mediekompetensen i positiv riktning.

Teori: Det fanns stora brister kring kunskap om hur människor med funktionsnedsättning använde it-teknik samt vad användarna själva upplevde som hinder och hur de själva tyckte att de påverkades av it-politiken. Uppföljningen av hur it-teknik användes av människor med funktionsnedsättning var nästan obefintlig.

Arbete och utbildning spelade stor roll för graden av mediekompetens. Användning av internet ökade. 2011 hade 88% av Sveriges invånare över 16 år tillgång till internet och 69% använde internet varje dag. 2012 konstaterades att bland gruppen människor med funktionsnedsättning hade färre personer tillgång till dator och internet än övriga befolkningen.

För att öka mediekompetensen för människor i allmänhet och för personer med t ex kognitiv funktionsnedsättning i synnerhet krävs information, stöd och insatser.

Metod: Jag har genomfört en kvalitativ undersökning där jag genomförde ostrukturerade och relativt ostandardiserade intervjuer med 6 vuxna respondenter vars gemensamma nämnare var att de gått i särskola samt särskolegymnasium.

Resultat: Mediekompetensen för mina respondenter såg olika ut. Alla använde mer eller mindre it-verktyget som ett nöjesverktyg, men bara några få behärskade it-verktyget på ett sätt där det var till nytta för dem. Vad gällde att delta i sociala nätverk på internet tycktes mina respondenter följa samma mönster som för övriga Sverige där nästan alla i åldrarna 16-25 år besökte sociala nätverk på internet regelbundet. Däremot utgjorde engelskan ibland ett hinder för delaktighet för några respondenter.

Nyckeln för om it-verktyg användes på ett sätt som var till nytta för individen tycktes vara resurser och stöd. För de av mina respondenter som hade tillgång till resurser och stöd av skiftande slag var mediekompetensen högre till skillnad från dem av mina respondenter som fick lite eller inget stöd vad gäller att behärska it-verktyg. Det hjälpte inte att enbart ha en önskan och vilja att vara självständig. Några av respondenterna var inte medvetna om vilken nytta de skulle kunna ha av att behärska it-verktygen bättre.

Innehållsförteckning

Inledning och bakgrund	1
Syfte och frågeställning	2
Teori och tidigare forskning	2
Teoretiska perspektiv på mediekompetens	2
Digital delaktighet som en trappa	2
Informationskompetens som en nyckelkompetens	3
Mediekompetens som medborgarskap	4
Mediekompetens som appropriering av redskap	5
Digital klyfta/digital delaktighet	5
Hur ser den digitala delaktigheten och digitala klyftan ut för människor med bl a kognitiv funktionsnedsättning?	7
Metod	9
Metodval	9
Genomförande	9
Urvalsgrupp och samtal	9
Etik	12
Bearbetning	12
Resultat	13
A. Självständig eller strävan mot självständig samhällsmedborgare, konsument och individ på arbetsmarknaden, utan medierande verktyg:	13
B. De medierande verktygen bidrar till att göra individen till samhällsmedborgare, konsument och individ på arbetsmarknaden:	14
C. Andelen tid respondenterna använder sig av medierande verktyg:	17
D. Tillgång vad gäller resurser, stöd och support för att hantera medierande verktyg:	19
Diskussion	21
Referenser	24
Bilaga 1(1)	26

Inledning och bakgrund

Jag har sedan många år intresserat mig för hur unga med kognitiv funktionsnedsättning behöver stärkas och hjälpas i sitt möte med den digitala tekniken för att på det sättet ges samma möjligheter vad gäller tillgång och utbud som resten av samhället. Var finns då hindren och var finns möjligheterna? Jag har funderat över om it-teknik är så svårt att greppa att människor med kognitiv funktionsnedsättning exkluderas på grund av att tekniken kräver så mycket av dig rent kunskapsmässigt. Eller skulle det kunna vara tvärt om? Skulle it-tekniken lika gärna kunna underlätta för människor med kognitiv funktionsnedsättning på ett sådant sätt att människan upplever sig inkluderad? Detta är en lång rad frågor som jag inte kommer kunna svara på i denna uppsats, men som är utgångspunkten för att jag vill närma mig mitt problemområde.

Idag krävs det en viss mediekompetens för att fullt ut ingå i vårt samhälle i allmänhet och på arbetsplatser i synnerhet. Av den anledningen har vi inte råd att låta vissa grupper falla mellan stolarna, men kunskapen är dessvärre liten vad gäller kognitivt funktionshinder kring vilka användningsmönster och behov i samband med användning av it-verktyg som finns. Det verkar inte som att de insatser som görs räcker hela vägen fram för denna grupp, vilket innebär att människor går miste om de kompenserande resurser som trots allt finns i digital form, i datorer och i telefoner.

Det borde ligga i hela samhällets intresse att få mer kunskap och samordning kring dessa frågor. Skolan, för att förbereda människan för framtiden, forskningen och inte minst beslutsfattare. Att låta fler människor få tillgång till kompetens och resurser som genererar självständighet borde inte bara vara lönsamt för samhället, utan kanske främst innebära en stor vinst för den enskilda individen.

Syfte och frågeställning

Syftet med undersökningen är att undersöka hur det ser ut för vuxna med kognitiv funktionsnedsättning vad gäller mediekompetens. Jag vill se på vilket sätt it-verktyg används och försöka förstå om det finns något som skulle kunna påverka mediekompetensen i positiv riktning.

Fråga: Hur ser mediekompetensen ut för vuxna med kognitiv funktionsnedsättning och vilka faktorer påverkar mediekompetensen?

Jag vill ha klart för mig hur det ser ut vad gäller en rad områden.

1) Utrustning

- a. Vilken teknisk utrustning har mina respondenter tillgång till?
- b. Hur ser teknisk tillgänglighet för mina respondenter ut vad gäller uppkoppling och support?

2) Hur använder mina respondenter sin utrustning?

- a. Som ett nöjesredskap.
- b. Som ett medel för att vara en deltagande samhällsmedborgare vad gäller att ta sig fram, utnyttja samhällstjänster och följa med i nyhetsflödet t ex.
- c. Som ett medel för att kunna vara en aktiv konsument vad gäller t ex e-handel.
- d. Som ett verktyg på arbetsmarknaden.

Teori och tidigare forskning

När man pratar om människors tillgång till digital utrustning och uppkoppling mot nätet, när man oroas över ifall alla människor är med på det digitala tåget, när diskussioner förekommer vad det är för kunskaper kring it-teknik som krävs för individen och för vårt samhälle är det oundvikligt att bli möta begrepp som digitala klyftor, digital delaktighet, digital kompetens, informationskompetens och mediekompetens. I första avsnittet *Teoretiska perspektiv på mediekompetens* beskrivs betydelser och innebörd för dessa uttryck och hur de förändras över tid. Därefter följer en beskrivning av hur den digitala delaktigheten samt den digitala klyftan ser ut generellt i Sverige idag följt av en redogörelse av vad man vet om digital delaktighet och digitala klyftor för människor med kognitiv funktionsnedsättning.

Teoretiska perspektiv på mediekompetens

Digital delaktighet som en trappa

Justitiedepartementet utarbetade ett förslag för strategier samt handlingsplan för hur man skulle kunna minska den digitala klyftan och för att belysa de olika områden som behövde behandlas skapade en arbetsgrupp en analysmodell i form av en it-trappa. Detta för att så många människor som möjligt behövde kunna delta samt ingå i det som händer på internet av demokratiska skäl. Man ansåg att det var viktigt att även "resurssvaga" grupper i samhället, såsom funktionshindrade, socioekonomisk status, ålder, mm, ska ha tillgång till de

positiva effekter som IT-utvecklingen har fört med sig. Man menar att en av demokratins stora utmaningar var att överbrygga dessa klyftor och minska de negativa konsekvenser som utanförskap skapar. IT-trappan skulle användas som ett instrument där man identifierar vilka politiska åtgärder som är nödvändiga (Justitiedepartementet [Ju], 2004). IT-trappan består av 6 steg.

1. Tillgång till internet – Att fysiskt äga en dator som är uppkopplad och fungerar i användning mot internet. Personer med kognitivt funktionshinder bör här ha tillgång till kompensande hjälpmedel för att på det sättet öka tillgängligheten.
2. Basal kunskap om hur man använder Internet – Skolan har här en viktig roll att introducera baskunskaper kring internetanvändning samt introducera viktiga samt bra länkar som kan vara till användning för individen.
3. Möjlighet att koppla upp sig mot Internet med snabb och driftsäker anslutning till rimlig kostnad – En förutsättning för att över huvud taget ha tillgång till utbudet på Internet. Funktionshindrade använder ofta tjänster med ljud, bild och film, vilket kräver en bättre och säkrare uppkoppling för att fungera väl.
4. Tillgång till begriplig och tillgänglig information på Internet – Innehållet på webbplatser kan ibland vara svårförstådda, långa eller krångligt upplagda. Individer med kognitiv funktionsnedsättning kan behöva tillgång till exempelvis talsyntes för att ha möjlighet att ta till sig information och myndigheter behöver utarbeta lättnavigerade sidor med stöd för de kompensatoriska hjälpmedel som finns.
5. Förmåga att tolka, analysera och värdera information från internet – Kunskap och insikt om att allt som finns på Internet inte måste vara sant samt förmåga att kunna sovra fram den information som är värt något för individen. Justitiedepartementets arbetsgrupp trycker på att skolan har en viktig roll att förmedla dessa kunskaper, men att även samhället behöver ta ett stort ansvar vad gäller utbildning av vuxna. Språket i skriven form är allt mer betydelsefullt samt att kunna skriva.
6. Kunskap och förmåga att använda Internet i demokratiska sammanhang – Justitiedepartementet (2004) utgår här från att demokratiska sammanhang innebär politisk delaktighet som underlättas av it-teknik. Man pekar också på att individen genom it-verktyg får lättare möjlighet till inflytande i litet och stort.

För att kunna ta det allra första steget i denna trappa krävs att individen till en början själv är medveten om att det finns stora fördelar med informationsteknik och att de även själva inser att de i framtiden kommer behöva tillgång till detta verktyg för att kunna vara delaktiga i samhället fullt ut (Ju, 2004).

Informationskompetens som en nyckelkompetens

Europaparlamentet och europeiska unionens råd utfärdade år 2006 rekommendationer som innehöll 8 nyckelkompetenser för livslångt lärande. En av dessa nyckelkompetenser var digital kompetens. För att vara digitalt kompetent menade man att individen skulle kunna ha tillgång till:

...säker och kritisk användning av informationssamhällets teknik i arbetslivet, på fritiden och för kommunikationsändamål. Den underbyggs av grundläggande IKT-färdigheter, dvs. användning av datorer för att hämta fram, bedöma, lagra, producera, redovisa och utbyta information samt för att kommunicera och delta i samarbetsnätverk via Internet.

- Europaparlamentet (2006)

De rekommendationer som Europaparlamentet (2006) ställer är minst sagt höga när man menar att individer ska ha tillgång till alla dessa komponenter. Europaparlamentet (2006) trycker på olika färdigheter, vilka är

bedöma, lagra, producera, redovisa och utbyta information samt för att kommunicera och delta i samarbetsnätverk via Internet.

- Europaparlamentet (2006)

Detta säger Europaparlamentet (2006) behövs för att individen ska fungera på bland annat arbetsmarknaden. Europaparlamentet (2006) säger också att IT-tekniken behövs för den enskilda individens fritid samt som kommunikation med omvärlden. Dessa högt satta mål når idag inte fram fullt ut till alla individer och grupper i samhället av olika skäl (SIKA, 2008; Handisam 2012).

Informationskompetens är ett begrepp som ofta handlar om att individen ska kunna tolka, sortera, ta till sig samt förmedla information i skrift och på talas i och med det ofta i sammanhang som har med bibliotek att göra. Informationen kan komma från olika källor så som böcker, tidningar och källor på internet. Steget från informationskompetens till mediekompetens är inte så långt. I både begreppet informationskompetens och mediekompetens finns likheter (Kymes, 2011).

Mediekompetens som medborgarskap

Drotner (2011) anser att vi ska fråga oss varför samhället behöver kompetens. Hon beskriver i sin artikel en förändring i hur man definierar begreppet mediekompetens. Tidigare har det enligt Drotner (2011) handlat om demokrati och samhälle kontra individens förståelse. Nu och i framtiden menar Drotner (2011) att samhället behöver mediekompetenta människor som kan skapa, dela och spara kunskap. Individen behöver kunna delta i samhället genom att behärska en rad medierande verktyg.

Hence, media literacy may be defined as the individual and collective capacity to handle mediated signs so as to be able to act in society in a number of capacities.

- Drotner (2011)

Drotner (2011) tar upp tre huvudspår i sitt resonemang, nämligen att

1. Människan behöver kunna vara en medborgare i samhället,
2. Människan behöver kunna vara en konsument
3. Människan behöver kunna vara en fungerande individ på arbetsmarknaden.

För att vara en mediekompetent medborgare krävs att individen behärskar dessa tre områden. Drotner (2011) menar att ur ett sociokulturellt perspektiv vävs hem, skola och arbete samman, vilket innebär att sociala kontakter och nöje också är viktiga komponenter där gränsen mellan nöje och konsumtion är hårt eller där det kan vara svårt att skilja mellan sociala kontakter för eget nöje eller för att vara en fungerande samhällsmedborgare eller arbetstagare. Jag menar också att användning av media för privata sociala kontakter eller för nöjes skull hjälper individen att träna sig i användandet av medierande verktyg som i framtiden kan vara samhället till gagn.

Mediekompetens som appropriering av redskap

Säljö (2005) resonerar kring hur den it-teknik som finns omkring oss är ett medierande redskap som vi successivt behärskar. Säljö (2005) säger att

Vår intelligens – i sociokulturell mening – är vår förmåga att på relevanta och innovativa sätt använda de medierande redskap som finns tillgängliga.

- (Säljö, 2005, s. 225)

Säljö (2005) beskriver lärandet i fyra steg. I ett första steg kommer vi i kontakt med det som för oss är okänt, initial kontakt. I detta skede behöver användaren mycket stöd i sitt upptäckande av hur redskapet fungerar. Nästa steg är att systematiskt pröva redskapet där man börjar hitta användningsområden för vissa specifika behov. Här blir användaren allt mer självständig. Det tredje steget kallar Säljö (2005) för appropriering, vilket innebär att användaren i stort sett behärskar redskapet. Slutligen beskrivs ett fjärde steg som innebär att redskapet neutraliserats och har blivit något självklart.

Olika människor behöver olika lång tid på sig för att tillägna sig denna kunskap, men Säljö (2005) liknar inläring av användandet av it-tekniska funktioner och redskap med andra förhållandevis komplicerade kunskaper, som t ex att lära sig att läsa där människor som behöver längre tid för inläring samt mycket stöd ändå många gånger kan få tillgång till dessa kunskaper, även om individen är beroende av omgivningens inställning och hur de motiverar (Säljö, 2005).

Säljö (2005) beskriver hur många verktyg historiskt kan ses som medierande. I sina texter syftar Säljö (2005) i första hand på de moderna medierande verktyg som finns i samhället idag. Exempel på det kan vara datorer, men även tv. Jag har valt att fokusera på ett begränsat antal medierande verktyg, vilket är dator, mobiltelefoner med internet och mobiltelefoner utan internet och det är också dessa jag menar när jag använder mig av uttrycket medierande verktyg.

Digital klyfta/digital delaktighet

Varje år genomförs en internationell undersökning där World Internet Institution samlar in information kring hur människor i Sverige använder sig av informations- och kommunikationsverktyg. Undersökningen kallas i Sverige för Svenskarna och internet och har genomförts sedan år 2000. Svenskarna och internet ingår i World Internet Project där ett tjugotal länder ingår i ett forskningsprojekt. Sedan år 2010 är stiftelsen .se huvudman för studien i Sverige.

Studien är en så kallad panelstudie där telefonintervjuer genomförs med 2000 svenskar i åldrarna 16 år och uppåt där möjlighet finns att följa människor en längre tid. Personer som är föräldrar får frågor som rör deras barns användning.

I Svenskarna och internet (Findahl, 2011) redovisas att tillgång till internet sprider sig, även om det nu mera är långsamt. 88 procent av befolkningen har tillgång till internet och lika många har tillgång till egen dator. 69 procent av befolkningen använder internet varje dag. I studien har man kartlagt vad svenskarna gör på internet. Där ser man att de största förändringarna i aktivitet är bland dem som redan använt internet sedan innan. Mobilt internet blir idag allt vanligare bland framför allt yngre medborgare.

De vanligaste aktiviteterna på internet ibland svenskarna år 2011 var att söka efter information via tjänst på Google, skicka mail, logga in på sin bank, söka efter nyheter samt söka efter annan information som t ex tidtabeller, kartor, fakta, telefonnummer och adresser. Dessa aktiviteter upptar ca 80-90% av internetanvändandet bland dem som använder internet (Findahl, 2011). I Svenskarna och internet (Findahl, 2011) tas också upp att ca hälften av svenskarna besöker sociala nätverk där snart i princip alla yngre mellan 16-25 år (96%) besöker sociala nätverk så som Facebook och liknande nätverk. Ungefär hälften i den svenska befolkningen brukar spela diverse digitala spel, varav de flesta är enkla. Drygt hälften av svenskarna laddar ner musik via internet. Mellan åldrarna 16-25 år lyssnar 85% på musik via musiktjänsten Spotify (Findahl, 2011).

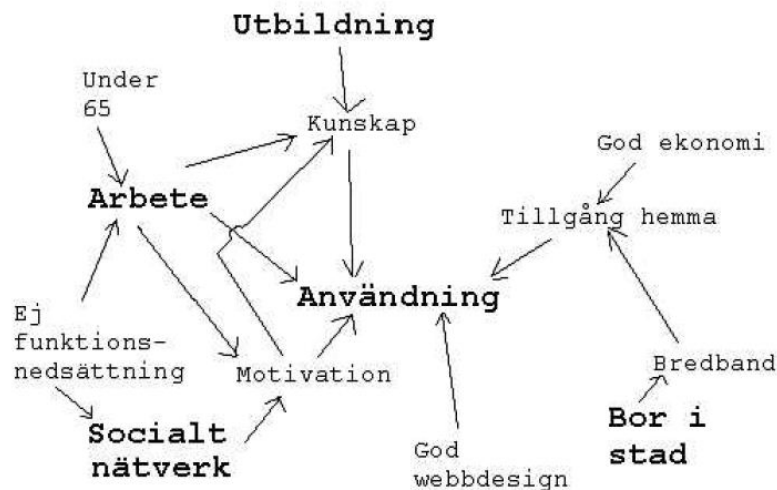
Ämnet digitalt utanförskap tas i undersökningen Svenskarna och internet (Findahl, 2011) upp i ett kort stycke. Andelen svenskar som inte alls använder internet eller som endast använder det lite har visserligen sjunkit en aning, men fortfarande hör 1,33 miljoner svenskar till denna grupp. I undersökningen behandlas endast faktorer som ålder, kön, utbildningsgrad samt sysselsättning när man analyserat materialet. Om det finns ytterligare faktorer som t ex funktionsnedsättningar som eventuellt skulle kunna bidra till utanförskap kommer man inte in på i denna undersökning. I undersökningen anser man att det krävs analys av hur internet används då man sett att tillgång till internet inte automatiskt innebär digital delaktighet.

Statens institut för kommunikationsanalys (SIKA) fick i uppdrag av regeringen att samla in och sammanställa kunskap och forskning kring digitala klyftor samt föreslå åtgärder för att överbrygga dessa. 2003 släpptes en rapport (Andersson, 2003) och 2007 kom ytterligare delrapport samt rapport (Statens institut för kommunikationsanalys [SIKA], 2008a, 2008b).

Både 2003 och 2007 konstaterades i SIKA:s rapporter (Andersson, 2003; SIKA, 2008a, 2008b) att utbildning samt arbete har stor betydelse för graden av digital delaktighet.

I SIKA:s rapport (Andersson, 2003) tar man upp några viktiga faktorer som genererar digital delaktighet. Dessa faktorer har framkommit efter att SIKA sammanställt svenska och utländska undersökningar och publikationer gjorda av t ex Statistiska centralbyrån (SCB), SIKA, World Internet Institutes samt motsvarande undersökningar i andra delar av världen. Förutom utbildning och arbete framkom faktorer som t ex ålder, socialt nätverk, motivation, tillgång, ekonomi, mm.

Nedan syns en modell över olika faktorer som påverkar användning av internet (Andersson, 2003). I modellen betyder pilar positiv påverkan. Har man ett arbete kan det göra att man genom arbetet använder internet mer. Genom att ha ett arbete så har man också sett att kunskap samt motivation att använda internet ökat. Även det sociala nätverket kan vara en bidragande orsak till ökad motivation. Att ha eller inte ha en funktionsnedsättning påverkar huruvida du har lätt eller svårt att få ett arbete samt i vilket socialt sammanhang du befinner dig. Det i sin tur påverkar motivation samt användning av internet. Utbildning genererar kunskap som kan generera användning av internet. I SIKAs rapport (Andersson, 2003) nämns att faktorer långt ut i figuren nedan (utbildning, arbete, socialt nätverk och bostadsort) ger större effekt vad gäller internetanvändning men är svårare att sätta in, t ex arbete eller stöd till intresseföreningar. En datorkurs eller ekonomiskt stöd för att köpa ny dator är enklare att ordna, men innebär inte lika stora förändringar för datoranvändande enligt SIKA:s (Andersson, 2003) sammanställning.

Figur 1) Digitala klyftor – förr, nu och i framtiden (2003), s.2

I SIKA:s (2008) rapport har en forskningsammansättning gjorts. Där kommer man fram till att det inte bara är tillgång till datorer och internetinstallation som har betydelse för om den digitala klyftan minskas eller inte. Det krävs också en förmåga att kunna använda sig av tekniken. Det krävs skicklighet och kunskap för att kunna använda sig av tekniken på ett effektivt sätt.

Det är i redan existerande sociala strukturer som digitala klyftor uppstår enligt SIKA (2008). De svagare grupper som omnämns är äldre, funktionshindrade, personer med utländsk bakgrund samt låginkomsttagare. Eftersom det kostar att skaffa sig IT-utrustning och eftersom kunskap krävs för att hantera denna utrustning innebär det att människor med hög utbildning samt god ekonomi har stora fördelar (SIKA, 2008).

Åsikterna går isär kring huruvida informationsteknik kan överbygga klyftor som finns i samhället. Det man däremot är någorlunda överens om är att det krävs statligt och privat stöd för att öka tillgång och kunskap om t ex internet (SIKA, 2008).

SIKA (2008) avslutar sin rapport med att föreslå en mängd åtgärder som man anser skulle kunna få den digitala klyftan att minska. I SIKA:s rapport (SIKA, 2008) föreslår man därför att IT-produkters och IT-tjänsters användbarhet ska förbättras, att man riktar sig specifikt till invandrargrupper och invandrarföreningar med diverse åtgärder samt att Sverige, liksom flera andra länder i Europa borde satsa på diverse informationskampanjer via framför allt media.

Hur ser den digitala delaktigheten och digitala klyftan ut för människor med bl a kognitiv funktionsnedsättning?

I publikationen *It i människans tjänst – en digital agenda för Sverige* (Näringsdepartementet, 2011) konstaterar man att det saknas statistik vad gäller tillgång och användning av it för personer med funktionsnedsättningar. Vi kan alltid hoppas på bättre sådan i framtiden då Regeringen i maj 2011 lämnat i uppdrag till SCB samt myndigheten för handikappolitisk samordning (Handisam) m fl att ta fram hållbar och långsiktig statistik i frågan.

Slutrapportering i sker till regeringskansliet i juli 2013. Handisam bekräftar i sin rapport *Hur är läget? Uppföljning av funktionshinderspolitiken 2012* (Handisam, 2012) att det idag finns stora brister kring kunskap om hur människor med funktionsnedsättning använder it-teknik

samt vad användarna själva upplever som hinder och hur de själva tycker att de påverkas av it-politiken som bedrivs idag. Handisam (2012) beskriver också att uppföljningen av hur it-teknik används av människor med funktionsnedsättning är nästan obefintlig.

Handisam har påbörjat arbetet med att utveckla en undersökningspanel av personer med funktionsnedsättningar likt den i Svenskarna och Internet. I Handisam:s (2012) publikation gör de bl a en lägesbeskrivning av it-användning samt tillgång för människor med funktionsnedsättningar. Där konstaterar man att färre personer med funktionsnedsättning har tillgång till datorer samt internet än övriga befolkningen. I Handisams (2012) publikation anges att 86% av personer med funktionsnedsättning i yrkesverksam ålder har tillgång till dator i hemmet jämfört med 94% i övriga befolkningen. Siffran för befolkningen generellt är här högre än 88% som angavs 2011 (Findahl, 2011).

I SIKAS rapport från 2003 (Andersson, 2003) skriver man att funktionsnedsättning i sig inte behöver vara en faktor som innebär ett hinder. Däremot kan hinder i exempelvis webdesign skapa problem. Handisam (2012) nämner att sju av tio myndigheter har utformat sin webbplats på ett sådant sätt så att de ska vara mer tillgängligt samtidigt som ungefär hälften av de tillfrågade personerna med funktionsnedsättning uppger att de stött på problem vad gäller tillgänglighet när de använt sig av myndigheters webbtjänster.

Jag har tidigare nämnt att i SIKAs rapporter (Andersson, 2003; SIKA, 2008a, 2008b) skriver man att graden av utbildning samt arbete har stor betydelse för graden av digital delaktighet. I Myndigheten för handikappolitisk samordnings rapport (Handisam, 2012) beskrivs å andra sidan att utbildningsnivån är lägre för personer med funktionsnedsättning där färre individer än i övriga samhället har eftergymnasial utbildning. Enligt Handisam (2012) är det dubbelt så vanligt att personer med funktionsnedsättning har förgymnasial utbildning som högsta utbildning jämfört med övriga befolkningen. Handisam (2012) rapporterar även om att bland personer med funktionsnedsättning med nedsatt arbetsförmåga har 55 av 100 personer ett arbete jämfört med övriga befolkningen där siffrorna är 81 av 100 personer. Att detta ofta berör personer med kognitiv funktionsnedsättning är inte så svårt att räkna ut då t ex utbildning i särgymnasium innebär att individen inte är behörighet till högre utbildningar. I Handisams rapport (Handisam, 2012) går också att läsa att personer som gått i särskola i praktiken utestängs från arbetsmarknaden där personer med kognitiv funktionsnedsättning som gått i särskola mer eller mindre automatiskt erbjuds sysselsättning genom daglig verksamhet och där möjligheterna att slussas ut i ordinarie arbetsmarknaden blivit färre.

I SIKAs delrapport (SIKA, 2008) konstateras att det finns många organisationer som ska verka för att funktionshindrade och äldre människor ska få tillgång till it-baserade hjälpmedel. Vad man också ser är att regler kring vem som ska få hjälpmedel samt vem som ska stå för kostnaden behöver ses över. Man anser också i sin rapport att det är viktigt att det också finns support, men konstaterar att det är en bristvara. Något SIKA (2008) uppmärksammar och som är anmärkningsvärt är att mycket av den it-support som finns att tillgå många gånger ligger på internet, vilket automatisk gör det omöjligt för individer med lite kunskap om internet att nå informationen.

Metod

Metodval

Jag bestämde mig för att min undersökning skulle vara kvalitativ eftersom jag ville förstå och uttyda ett visst fenomen utifrån min frågeställning. Jag valde också att genomföra ostrukturerade och relativt ostandardiserade intervjuer med frågor som fick komma i den ordning och form som passade situationen i kombination med deltagande observationer (Tebelius & Patel, 1987).

Genomförande

Jag valde att kombinera deltagande intervju med ostrukturerad observation i de fall där respondenten kände det lättare att berätta samt minnas genom att visa på en dator eller i sin telefon vad och hur de gör när respondenten går in på olika hemsidor, använder program och genomför moment för att på det sättet skapa en "real life situation" (Patel & Tebelius, 1987). Respondentens svar och intresse fick styra på vilket sätt och i vilken omfattning ostrukturerad observation skulle användas. För att registrera observationen valde jag att sätta ord på skeendet, dels för att bekräfta respondenten, dels för att minnas skeendet via ljudinspelningen. Jag förberedde genom att ha en dator med uppkoppling till hands.

Jag ville under intervjun komma in på en rad ämnen och teman som jag valde med utgångspunkt från de definitioner kring begreppen mediekompetens, digital delaktighet samt digitala klyftor som jag beskrivit. Jag ville ha klart för mig hur det såg ut vad gäller en rad områden. Jag hade förberett mig genom att ha ett schema (se bilaga 1) där jag valde att lyfta fram en rad ämnen och teman som jag ville komma in på (Patel & Tebelius, 1987). Jag ville ha möjlighet att kunna ställa frågor kring dessa teman i den ordning som passade under intervjuens gång (Patel & Davidson, 2011) .

Urvalsgrupp och samtal

Den urvalsgrupp som jag är intresserad av att fokusera på är vuxna med kognitiv funktionsnedsättning som är eller som strävar mot ett visst eller ett stort mått av självständighet. Måttet av självständighet eller strävan mot självständighet menar jag är att kunna bo eller sträva mot att bo själv samt att försörja sig med någon form av arbete. I min undersökningsgrupp bör det ingå personer som har förmågan att reflektera över sin egen livssituation. Att veta vem som har eller inte har en kognitiv funktionsnedsättning är givetvis svårt när man möter en människa då graden av funktionsnedsättning kan skilja sig och detta inte alltid syns på utsidan. Det kan också vara en känslig fråga att ta upp. Därför bestämde jag mig för att vända mig till vuxna som under sin barndom har gått hela eller delar av sin skolgång i särskola. För att ha rätt att gå i särskola krävs bland annat att individen har diagnos utvecklingsstörning, vilket också kan betecknas kognitiv funktionsnedsättning.

Jag har valt att använda mig av kontakter jag har via mitt arbete, en så kallad "tillgänglig grupp" (Patel & Davidson, 2011), men också en grupp som jag visste har personliga erfarenheter av att leva med en kognitiv funktionsnedsättning (Larsson, 1986). Jag är medveten om att det endast är för de personer som ingår i undersökningen som resultatet gäller men kan ändå resonera kring ifall det jag kommer fram till skulle kunna vara generaliseringsbart (Patel & Davidson, 2011).

Min urvalsgrupp består av 6 personer, 3 kvinnor och 3 män där ålderfördelningen är mellan drygt 20 till knappt 40 där 4 av 6 respondenter är runt 25 år. Urvalsgruppen kändes hanterbar i samband med bearbetning av mitt material (Larsson, 1986).

Alla respondenter har fingerade namn. Urvalsgruppen består av:

John – Drygt 20 år gammal. Bor i så kallat Sattelitboende, arbetar på en bondgård förmedlat genom daglig verksamhet. Har en dator med internet samt en smartphone med internet.

Peter – Drygt 20 år gammal. Flyttade för ett år sedan till ett Sattelitboende, arbetar som vaktmästare utomhus som förmedlats av daglig verksamhet. Peter har en stationär dator, en bärbar dator samt en smartphone, alla med internetuppkoppling.

Susanne – Drygt 20 år gammal. Bor i lägenhet med sambo och dotter. Arbetar som personlig assistent, ett jobb hon skaffat själv. Har en stationär dator samt en smartphone, båda med internetuppkoppling.

Karin – Drygt 20 år gammal. Bor hemma och har pojkvän på annan ort. Har en praktikplats på en förskola. Har dator och smartphone med internetuppkoppling.

Carina – Knappt 40 år gammal. Bor med sin sambo Martin i en lägenhet. De äger också en kollonistuga som fungerar som sommarstuga. Arbetar som städerska på en skola förmedlat av daglig verksamhet. Har en dator med internet samt har en vanlig mobiltelefon utan internet.

Martin – Knappt 40 år gammal. Är sambo med Carina. Arbetar med att städa utemiljö runt en restaurang som förmedlats av daglig verksamhet. Martin delar dator med Carina och har en mobiltelefon utan internet.

Av de jag kommit i kontakt med är självständighetsnivån olika stor, allt från olika grad av kommunen organiserad aktivitetsstöd till att kunna sköta ett riktigt arbete på samma villkor som övriga samhällets invånare. Denna spridning med olika ingångsvägar mot ämnet känns viktig och intressant.

Det visade sig dock att de av mina kontakter som jag uppfattade levde mer självständiga liv också hade svårare att träffas. Båda föreslog oberoende av varandra att vi skulle kunna genomföra intervjuerna via chattsamtal i datorn. Dessa förslag var både spännande med tanke på min uppsats frågeställning, men också oroande. Hur skulle reliabiliteten säkerställas? Samtidigt ville jag inte förlora möjligheten att få prata med individer som jag uppfattade hade högre självständighet, men som ändå föll inom ramen för målgruppens kriterier. Att lyckas få kontakt med personer utan ”synlig” kognitiv funktionsnedsättning är svårt. Givetvis hade jag helst velat genomföra mina intervjuer på ett likvärdigt sätt, men då min undersökning är av kvalitativ art tyckte jag inte det var nödvändigt med standardiserad intervjusituation (Trost, 2010). Vad jag däremot behövde komma ihåg var att jag behövde kunna uppfatta tonfall, ansiktsskiftningar, mm hos respondenten (Trost, 2010). Att inte kunna se personen jag intervjuar i ögonen och att inte kunna tolka in gester innebar givetvis problem.

Här följer ett exempel från hur chatten fungerade i samtal med en av mina respondenter. Vi inledde chatten med att prata om vad tecknet ^ betyder. S hade redan hunnit använda det ett par gånger.

Jag - Första frågan, vad betyder ^^
Det vet jag faktiskt inte

S - ^^ = Ler med ögonen

Jag - Har sett det ibland
Aha! Det ska jag försöka komma ihåg! När använder man den?

S - När man är glad

Jag - Jaha
^^

I en chatt skickar man iväg en sammanhängande mening åt gången i stället för att sitta och fila på långa stycken. Det innebär att varje rad i exemplet ovan skrivs avskilt av varandra. Detta gör att ordningen på meningarna inte alltid är i kronologisk ordning och att flera ämnen kan diskuteras omlott med varandra. I citatet ovan skrevs t ex min mening "Har sett det ibland" innan S mening "^^=Ler med ögonen", men S svar hann bli postat innan min kommentar skickats. För en oinvigd kan detta sätt att samtala verka rörigt, men är helt naturligt för den vane och kan upplevas som att det är flyt i samtalet. För att en chatt ska kunna gå och genomföra krävs att både den intervjuade och intervjuaren är van vid samtalsformen, vilket båda berörda respondenterna samt jag själv är.

Att samtala i chatt genom dator kan säkert för ovana personer upplevas som ett långsamt och svårt kommunikationssätt där det är omöjligt att uttyda nyanser och känslor. För en datorvan person, är chatt endast ytterligare en självklar dimension i sättet att kommunicera med tydliga signaler för hur man menar med det man säger. Exempel på sådana signaler kan vara versaler som tydligt indikerar att kommunikatören höjer rösten där chattaren upplever att samtalspartnern skriker, en rad punkter som signalerar paus och eftertänksamhet i språket och en lång rad varianter av smilies, vilket är olika kombinationer av tecken som bildar "ansikten" med ansiktsuttryck. Detta är chattens motsvarighet till ansiktsuttryck och tonfall. Att påstå att det fungerar på exakt samma sätt som i ett fysiskt möte och att variationerna i uttryckssätt är lika många vore fel, men det är ändå på god väg. För att samtalet ska flyta krävs även att kommunikatören har fått upp hastigheten i sitt skrivande på en sådan nivå så att samtalet flyter.

Patel och Davidson (2011) skriver om att det underlättar att samtalet förs på ett sätt så att respondenten inte känner sig hämmad. Detta kan innebära att intervjuaren behärskar språk och gester som är naturliga för respondenten. Patel och Davidson (2011) skriver att det kan visa sig genom att intervjuare och respondent kan använda samma symboler, liknelser, ironier, skämt och referenser på ett sätt som båda förstår. Detta gäller givetvis för en muntlig intervju, men skulle även kunna appliceras på intervjusituationer via chatt i datorn.

Det var viktigt att jag reflekterade över den eventuella känslomässiga relation som fanns mellan mig och den intervjuade, eftersom det givetvis kunde spela roll för hur resultatet skulle bli då jag kände till dem alla sedan innan (Patel & Tebelius, 1987). Jag ville försöka förhålla mig på ett sätt så att inte den intervjuade skulle känna sig pressad att lämna uppgifter eller åsikter som denne egentligen inte har (Patel & Tebelius, 1987).

När jag formulerade mina frågor så var det viktigt att jag formulerade mig på ett sätt så att de jag intervjuade förstod mina frågor. Det kunde till och med krävas att jag omformulerade

frågan till dess att jag tyckte mig se att de intervjuade hade förstått (Patel & Tebelius, 1987). Det jag behövde komma ihåg att tänka på var att våga vara tyst och låta den jag intervjuade tänka efter, vilket kunde vara svårt ibland, trots att jag tränat tidigare (Patel & Tebelius, 1987). Att mina respondenter hade en kognitiv funktionsnedsättning och ibland hade svårt att själva ta ansvar för att driva samtalet vidare samt att de hade olika svårt för att hänga med i samtalet kanske bidrog till att det blev extra svårt att ge respondenten tid och utrymme.

Etik

Jag arbetar i särskolans verksamheter. För att ha rätt att skrivas in i särskolan krävs att barnet har diagnosen utvecklingsstörning. Detta utreds och konstateras av ett team bestående av bl a legitimerad psykolog. I detta sammanhang används uttrycket utvecklingsstörning. Uttrycket används även i andra sammanhang. Dock har jag i mitt arbete med ungdomar som gått i särskolans verksamheter upptäckt att begreppet utvecklingsstörning är mycket känsloladdat. I arbetet med ungdomar har jag mött barn som är i en känslig tid i sitt liv där ett ord med ändelsen –störd upplevs som en kränkning. Av den anledningen har jag valt att försöka utelämna ordet utvecklingsstörd och i stället använda kognitiv funktionsnedsättning. I mitt möte med respondenterna har jag när jag träffat dem valt att vara ännu mer försiktig när jag informerat om varför jag gärna velat träffa just dem. Då har jag sagt att jag vill träffa vuxna som under sin uppväxt har erfarenhet av att ha gått i särskola. Eftersom det är genom mitt arbete som jag känt till att dessa individer gått i särskola och att även respondenterna var medvetna om att jag kände till detta så innebar det inte att min orsak till förfrågan utgjorde ett hinder.

Jag inledde alla intervjuer med att ta upp etiska aspekter samt ge en enkel förklaring över syftet med min intervju. Respondenten fick här veta att dennes identitet inte kommer röjas. I uppsatsen har jag gett respondenterna fingerade namn.

I samband med mina fysiska intervjuer har jag valt att spela in med hjälp av mobiltelefon, vilket var något jag frågade om tillåtelse att få göra (Patel & Davidson, 2011). Jag funderade över om respondenten skulle störas eller hämmas av att veta att inspelning sker. För att underlätta har jag valt att informera om att det bara kommer vara jag som lyssnar på inspelningarna samt att jag troligtvis kommer reagera mest på hur jag själv låter. Jag såg till så att telefonens mobilnät samt telefonfunktioner var avstängda så att detta inte skulle störa. Telefonen är liten och smidig, ingenting som blinkar eller indikerar inspelning. Troligtvis glömdes därför denna av efter ett tag.

Bearbetning

Det inspelade materialet transkriberades. Jag valde att inte ta med varje mm, jaha, harkel och paus. Jag märker ändå när jag går tillbaka att jag många gånger minns hur stämningen var när vi pratade och på vilket sätt vissa saker sades.

För att få en överblick placerade jag in respondenterna i visuella figurer där jag, utifrån fyra olika spår, graderade hur mycket eller lite mina respondenter klarade av att vara en fungerande samhällsmedborgare, konsument samt individ på arbetsmarknaden. Rubrikerna jag valde utgår från Drottners (2011) tre huvudspår samt definition för vad som är en mediekompetent individ, men jag har i mitt resonemang även utgått från Säljös (2005) fyra lärandesteg samt Ju:s (2004) it-trappa. Jag valde att jämföra på vilket sätt individen klarade av att vara en fungerande samhällsmedborgare, konsument samt individ på arbetsmarknaden utan hjälp av medierande verktyg för att sedan jämföra och se på vilket

sätt medierande verktyg hjälpte respektive inte hjälpte individen. På detta sätt ville jag se om det finns något samband mellan generell självständighet och kompetens kopplat till mediekompetens. Jag ville även få svar på om faktorer som spenderad tid vid medierande redskapet samt stöd, hjälp och resurser kan påverka mediekompetensen.

Jag har i resultatet beskrivit underlaget till min placering samt motiverat varför de hamnat där. Jag inser att det är svårt att vara precis vad gäller de exakta kriterierna för begreppen mycket eller lite. Här har jag fått göra en personlig bedömning som jag också motiverar. Det finns en möjlighet att någon annan hade gjort en annan bedömning. Å andra sidan är syftet med detta att lyfta fram eventuella mönster, vilket troligtvis hade visat sig även vid smärre justeringar i bedömningarna.

Resultat

För att kunna hitta svaret på min frågeställning var jag tvungen att försöka se förbi det enkla och uppenbara i de svar jag fått från mina respondenter samt försöka uttyda ett mönster. Ganska snabbt fick jag känslan av att vissa av mina respondenter tycktes ha hög mediekompetens och andra låg mediekompetens, men för att kunna se om det verkligen var så valde jag att utifrån 4 olika aspekter jämföra respondenterna med varandra. De fyra aspekterna var A. Självständig eller strävan mot självständig samhällsmedborgare, konsument och individ på arbetsmarknaden utan medierande verktyg, B. De medierande verktygen bidrar till att göra individen till samhällsmedborgare, konsument och individ på arbetsmarknaden, C. Andelen tid respondenterna använder sig av medierande verktyg och D. Tillgång vad gäller resurser, stöd och support för att hantera medierande verktyg. Jag har i dessa rubriker utgått från Drottners (2011) beskrivning av egenskaper som en mediekompetent individ behöver ha, men i mitt resonemang lutar jag mig även till viss del mot Säljös (2005) fyra lärandesteg samt Ju:s (2004) it-trappa. Jag ville se om generell kompetens, eller informationskompetens var synonymt med mediekompetens. Några av mina respondenter ägnade oerhört mycket tid med sina medierande verktyg. Jag ville se om det påverkade mediekompetensen. Det var också tydligt att stöd, hjälp och resurser var till synes få för många av respondenterna.

A. Självständig eller strävan mot självständig samhällsmedborgare, konsument och individ på arbetsmarknaden, utan medierande verktyg:

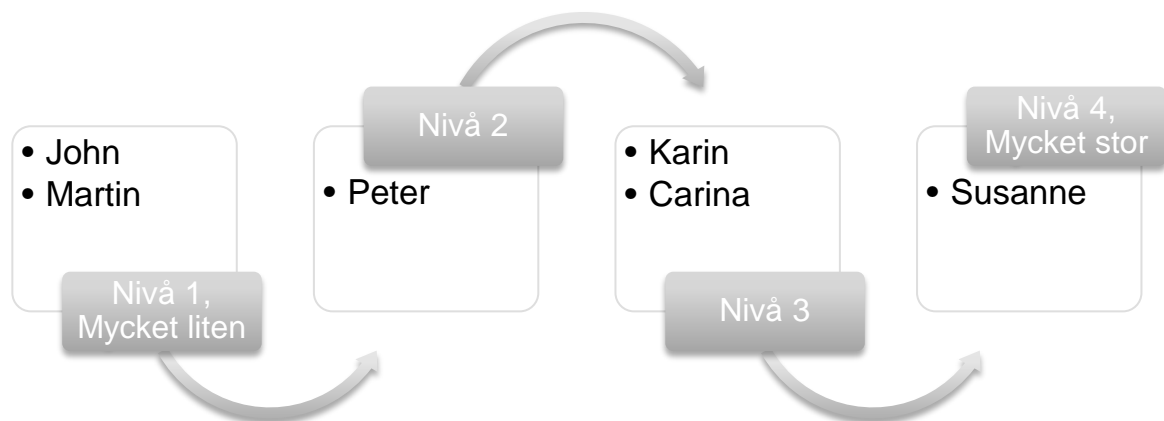
John och Martin strävar inte alls emot att vara mer självständiga individer i samhället, som konsument eller som individer på arbetsmarknaden. John visar inget större intresse för att bli mer självständig vad gäller att sköta och klara saker och ting på egen hand och Martin tycks inte ha förmågan att kunna klara mer än han gör, utan verkar nöjd med och må bra av att Carina kompenserar detta åt honom. Visserligen tar sig båda fram med buss, men de behöver å andra sidan få mycket stöd av andra vad gäller inköp, ärenden, för att planera sitt liv, mm och verkar båda väldigt nöjda med att fortsätta ha det på detta sätt. Därför placerar jag John och Martin på nivå 1 i min skala.

Peter tycks inte sträva mot att vara en självständig individ vad gäller att vara en samhällsmedborgare, konsument och tillgång på arbetsmarknaden, men har ändå en viss

inblick i hur saker fungerar kring honom som exempelvis hur räkningar sköts och har testat vissa självständiga uppgifter som att betala in pengar på bank. I och med det tycker jag att Peter passar bättre på nivå 2 i min skala.

Karin och Carina har en stark strävan mot självständighet utifrån att vara samhällsmedborgare, konsument och resurs på arbetsmarknaden. Karin, som trots att hon fortfarande bor hemma har en stark önskan om att klara sig själv, har planer att studera för att kunna få gymnasiebetyg, betalar räkningar, tar sig fram i samhället samt tar de kontakter med t ex myndigheter som behövs. Även om Karin inte bor själv än så förstår hon vad som krävs av henne för att kunna bli det. Carina är om sig och kring sig och är den i sitt hushåll som håller ordning samt sköter kontakter samt mer eller mindre ansvarar för sin sambo. För att Carina ska klara det så bra som hon ändå gör krävs mycket stöd från föräldrarna. Av dessa anledningar placerar jag Karin och Carina på nivå 3.

Trots att Susanne inte engagerar sig i politik är det ändå tydligt att Susanne ständigt strävar mot en självständighet vad gäller att vara samhällsmedborgare, konsument och individ på arbetsmarknaden genom att på egen hand skaffa ett jobb, försörja sig och sitt barn samt sköta viktiga kontakter och inköp. Därför placerar jag henne i nivå 4.

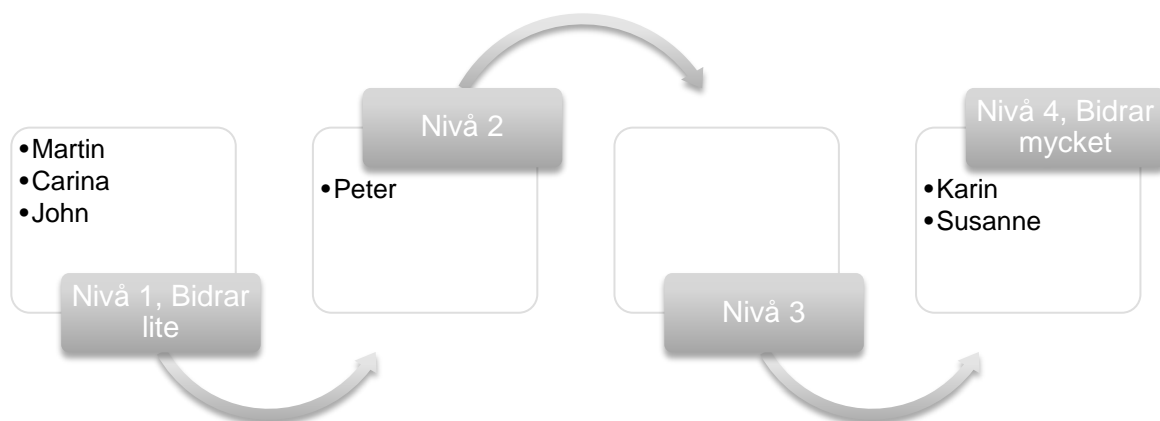

Figur 2) A. Grad av självständighet eller strävan mot självständig samhällsmedborgare, konsument och individ på arbetsmarknaden, utan medierande verktyg.

B. De medierande verktygen bidrar till att göra individen till samhällsmedborgare, konsument och individ på arbetsmarknaden:

För Martin, Carina och John bidrar det medierande verktyget mycket lite till att de utvecklas mot att vara en samhällsmedborgare, konsumenter samt tillgång på arbetsmarknaden. Utifrån Ju:s (2004) IT-trappa uppfyller de alla tre steg 1 och 3, men mycket knapphändigt steg 2. Visserligen använder Carina sin miniräknare i mobiltelefonen ibland, men sett ur en helhet väljer jag att placera henne tillsammans med Martin och John i nivå 1. För Peter bidrar de medierande verktygen till viss del då han kan ta sig fram med dess hjälp samt håller viss kontakt med sin arbetsplats på detta sätt. Utifrån Ju:s (2004) IT-trappa har Peter nått upp till steg 1 och 3, men knapphändigt till steg 2 och 4. Därför hamnar han på nivå 2. Susanne och Karin använder medierande verktyg samt utvecklar viktiga förmågor genom dessa verktyg som gör dem till fungerande samhällsmedborgare och konsumenter. Många av dessa

egenskaper kommer de också ha nytta av på arbetsmarknaden. Båda har nått upp till steg 1-5 på Ju:s (2004) IT-trappa.

Figur 3) B. Den grad medierande verktyg bidrar till att göra individen till fungerande samhällsmedborgare, konsument och individ på arbetsmarknaden.

Medborgare i samhället – Drotner (2011) menar att användning av medierande verktyg för nöjes skull och för exempelvis sociala kontakter många gånger vävs samman med funktioner där individen kan sköta kontakter med till exempel myndigheter där gränsen mellan vad som är vad är diffus.

För Karin och Susanne är de medierande verktygen ett ständigt och självklart hjälpmedel. För att hålla kontakt med samt meddela sig med vänner, för direktkommunikation i form av chatt, för att söka information, ta sig fram, ta till sig nyheter, skriva dagbok i blogg och göra bankärenden. Internet finns alltid till hands, antingen i fickan i form av smartphone eller i hemmet i form av en dator där de medierande verktygen ständigt i varje stund under dagen är närvarande. Många gånger spiller denna typ av funktion över på konsumtion eller blir ett verktyg på arbetsmarknaden. Det enda som utgör ett visst problem är när engelska krävs för att ta till sig information eller för att kunna ingå i ett socialt sammanhang.

För Martin, Carina, John och till stor del Peter verkar det vara en hel del hinder i vägen för att de medierande verktygen skulle vara en bidragande orsak till att vara fungerande medborgare. Visserligen kan Peter ta sig fram på stadens bussar med hjälp av sin smartphone och Carina har en stark önskan om att i framtiden klara av att betala räkningar via internet. John och Peter håller också en viss kontakt med familj och vänner via facebook, men den kontakten är begränsad. De medierande verktygen används sällan eller förhållandevis lite som hjälp för att få ett enklare och smidigare liv. De medierande verktygen fungerar främst för John, Peter och Martin som ett lekredskap.

Konsument – John och Martin har använt sig av medierande redskap för att handla varor eller tjänster. Peter och Carina har med hjälp av sina föräldrar försökt handla via internet, men ingen av dem känner sig säker på hur de skulle kunna göra detta på egen hand. Susanne har visserligen inte handlat via internet, men brukar leta efter varor att köpa via internetsidor. Karin har handlat via internet vid ett flertal tillfällen.

Individ på arbetsmarknaden – Förväntningarna på huruvida mina respondenter ska eller bör använda sig av mail, sms eller kontaktinternetsidor på sina arbeten ser olika ut. Carina förväntas på sin arbetsplats läsa sin mail samt gå in på en informationssida för att få

information, vilket har ställt till svårigheter för henne då hon inte klarar av detta. Susannes arbetsgivare håller kontakt med henne främst via sms, vilket hon tycker fungerar bra. Peter kan gå in och läsa sitt schema på internet. Karin konstaterar besviket att hon inte har någon arbetsmail. På hennes arbete används endast datorer för att skriva ut bilder att färglägga till barnen i gruppen. På Johns och Martins arbeten används inte medierande redskap som kommunikation.

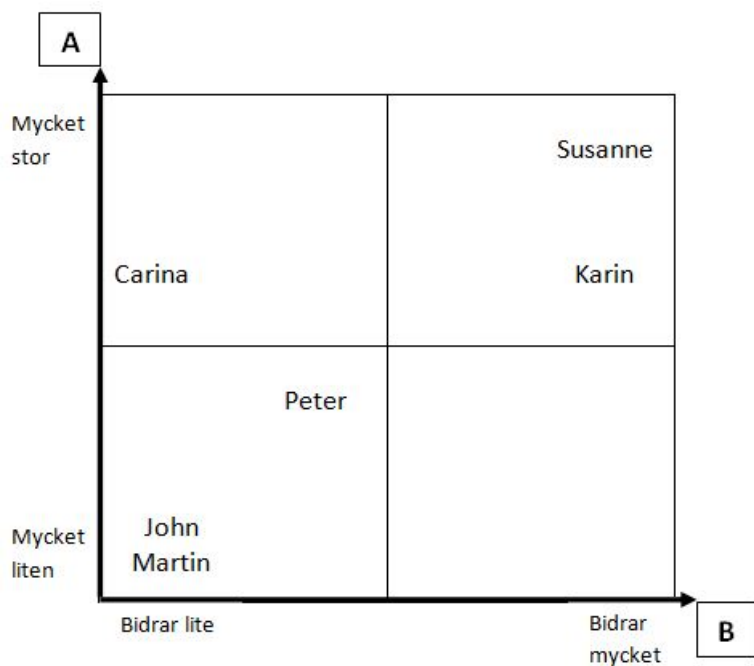
Det är inte bara arbetsgivarens förväntningar som spelar in för några av respondenterna. Privat bruk av telefoner på arbetstid och raster är något som Carina, Martin och Peter har en del att säga om. Framför allt Carina upplever att hon hamnar i ett socialt utanförskap när alla andra på jobbet har smartphones med internet med t ex facebookapp. Hon känner sig utanför och lite dum när alla kan så bra och hon själv inte klarar av att skicka ett vanligt sms. Även Martin har reflekterat över att så många arbetskamrater håller på med sina telefoner och facebook, men säger sig själv inte vilja ingå.

Carina, Martin och Peter berättar om att det på deras arbetsplatser finns regler för när man får använda sina telefoner. Carina och Martin berättar om att det finns arbetskamrater som bryter dessa regler, vilket bekymrar dem.

Samband mellan grad av självständighet och hur medierande verktyg bidrar till att individen är en fungerande samhällsmedborgare, konsument och individ på arbetsmarknaden – Vad gäller mina respondenter så kan man se att graden av självständighet vad gäller att vara en fungerande individ i samhället, som konsument och som individ på arbetsmarknaden ser likadan ut eller nästan likadan ut jämfört med i vilken grad medierande verktyg har bidragit till detta. För en av mina respondenter är skillnaden i markant. Carina har en stark strävan emot självständighet där de medierande verktygen har bidragit mycket lite för att hjälpa henne med det.

För Karin men kanske framför allt för Susanne kan man konstatera att de även utan hjälp av medierande verktyg redan är eller strävar mot att vara individer som fungerar i samhället, är konsumenter samt fungerar på arbetsmarknaden.

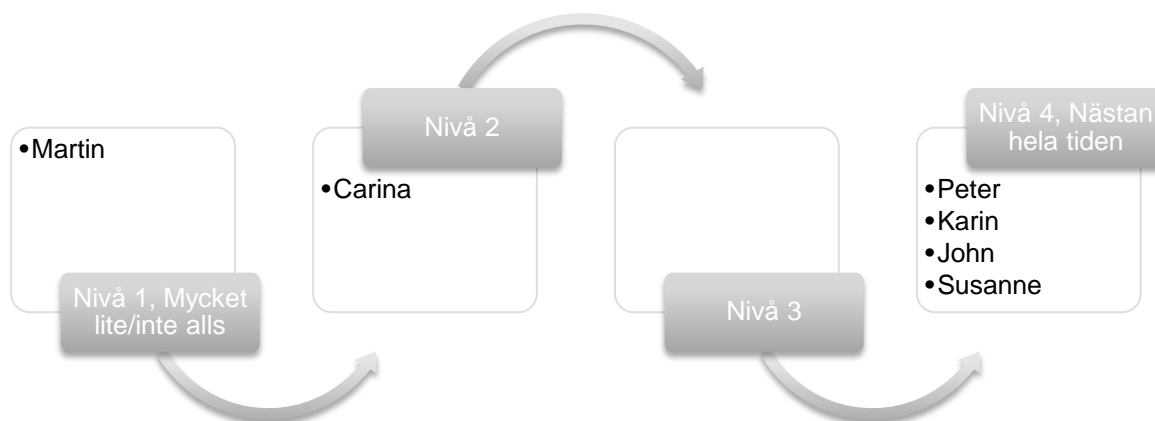
Värt att notera är att männen i undersökningen hamnat förhållandevis lågt i både kategori a och b, medan kvinnorna hamnat förhållandevis högt i kategori a och två av kvinnorna i kategori b. Jag tror dock att man inte kan dra några slutsatser av detta faktum.

Figur 4) Hur förhåller sig A. självständig eller strävan mot självständig samhällsmedborgare, konsument samt individ på arbetsmarknaden mot B. medierande verktyg bidrar till självständig samhällsmedborgare, konsument samt individ på arbetsmarknaden?

C. Andelen tid respondenterna använder sig av medierande verktyg:

Martin placerar jag på nivå 1 eftersom han använder medierande verktyg i mycket liten skala. Carina använder också medierande verktyg lite, även om hon då och då söker information, läser sin mail samt läser nyheter på internet. Därför sätter jag henne på nivå 2. Peter, Karin, Johan och Susanne använder sig av medierande redskap nästan hela tiden. Peter och John sitter vid sina datorer i princip all vaken tid som de vistas i hemmet. Alla fyra har tillgång till internet i sina telefoner. John har alltid med sig sin mobiltelefon då han sover över hos sin mamma för att på det sättet få tillgång till internet även där. Karin, Susanne och Peter lyssnar antingen på musik via sina telefoner eller håller sig ajour med omvärlden via t ex facebook. Därför väljer jag att placera dem i nivå 4.

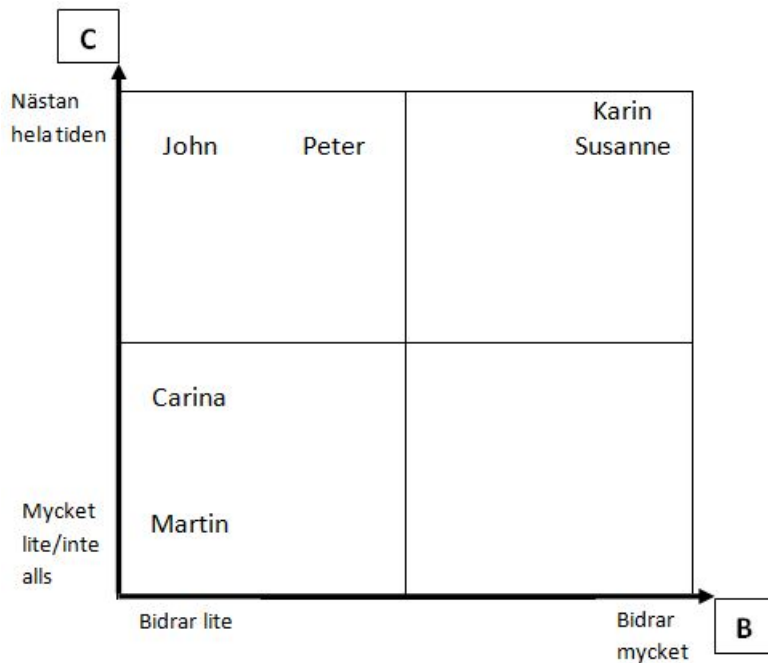
Figur 5) C. Andelen tid respondenten använder sig av medierande verktyg.

Medborgare i samhället, konsument och individ på arbetsmarknaden – För att tiden som individen ägnar åt medierande redskap ska bidra till att individen också blir en mediekompetent människa utifrån Drottners (2011) definition krävs att samma individ också ägnar denna tid åt aktiviteter som antingen direkt bidrar till att människan är delaktig i samhället så som söka information, följa nyheter och betala räkningar, men också indirekt ägnar sig åt aktiviteter som tränar förmågor som i förläggningen bidrar till att individen tillägnar sig en mediekompetens, vilket skulle kunna vara bland annat att upprätthålla sociala nätverk via t ex facebook och onlinespel samt träna engelska språket för att nämna några exempel.

John som ägnar all sin vakna tid i hemmet åt att sitta vid sin dator använder anmärkningsvärt lite tid åt aktiviteter som skulle kunna bidra till att göra honom mer mediekompetent. Han följer visserligen flödet i facebook regelbundet, men bidrar inte så mycket själv. Den mesta tiden vid datorn eller telefonen går åt till att spela enkla spel. Oftast är det samma spel som går ut på att klara en bana inom en viss tid där varje omgång tar ungefär 10 minuter. Detta spelar John om och om igen. Om han tröttnar väljer han att titta på en film, även den på datorn. Många datorspel innebär att individen skapar sociala kontakter, men de spelen John spelar innebär ingen kontakt med andra spelare. Även Martin använder mest sin dator till att spela enkla spel, men han ägnar å andra sidan extremt lite tid vid sin dator. John och Martin är å ena sidan väldigt olika vad gäller hur mycket tid som ägnas åt medierande verktyg, men fyller å andra sidan den tiden de använder medierande verktyg med liknande aktiviteter.

För Karin och Susanne tycks de medierande verktygens funktioner vara en integrerad del av livet. För dem flyter nytta och nöje samman då båda följer nyhetsflödet flera gånger om dagen, söker information vid behov och håller kontakt med vänner och i Susannes fall med arbetet.

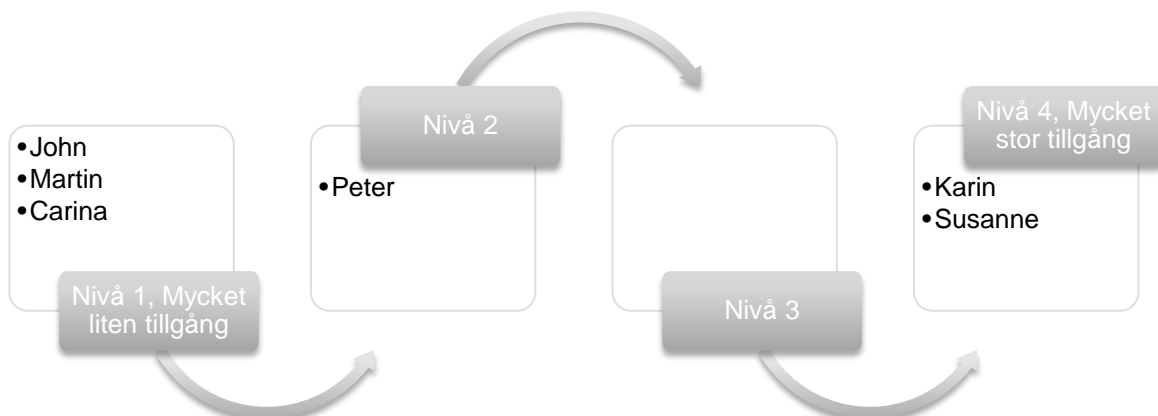
I figuren nedan kan man tydligt se att andelen tid som spenderas på medierande verktyg inte automatiskt innebär att de medierande verktygen bidrar till att individen av sig själv blir mer mediekompetent.

Figur 6) Hur förhåller sig C. andelen tid respondenten använder sig av medierande verktyg mot B. medierande verktyg bidrar till självständig samhällsmedborgare, konsument samt individ på arbetsmarknaden?

D. Tillgång vad gäller resurser, stöd och support för att hantera medierande verktyg:

John, Martin och Carina kan räkna med väldigt lite stöd, resurser och support från samhälle och anhöriga vad gäller att förstå och få medierande verktyg att fungera. Därför hamnar de på nivå 1 i min skala. Peter har lite stöd från anhörig, men har då och då lyckats snappa upp vem han kan fråga om hjälp. Denna hjälp är dock inte regelbunden och är beroende av tillfälliga omständigheter. Därför hamnar han på nivå 2 i min skala. Både Karin och Susanne har anhöriga som kan hjälpa dem vid problem med it-teknik. Dessutom märks tydligt att båda har kognitiva resurser för att själva klara av att lösa många av de problem de möter. Därför placerar jag dem på nivå 4 som innebär att de har mycket stor tillgång till resurser, stöd och support att hantera medierande hjälpmedel.

Figur 7) D. Tillgång vad gäller resurser, stöd och support för att hantera medierande verktyg.

Ingen av mina respondenter har eller har erbjudits teknikbaserade kognitiva hjälpmedel eller har hört talas om it-hjälpmedel för att få hjälp i eller underlätta vardagen, trots att de alla vill använda sina telefoner samt tycker att de är bra att ha och vara till nytta för dem. I SIKAs delrapport *Digitala klyftor* (2007) säger man att det finns många organisationer som ska svara för att funktionshindrade samt äldre ska ha tillgång till it-baserade hjälpmedel som kan vara till stöd i vardagen, men helt uppenbart har inte dessa organisationer nått fram till de respondenter som jag har träffat. I rapporten skrivs det vidare att support riktat mot funktionshindrade och äldre är bristfällig, vilket man kan se även gäller för min undersökningsgrupp. De resurser, den hjälp och support mina respondenter har fått förlita sig på har varit beroende av anhörigas förmåga att hjälpa och kompensera, egna kognitiva resurser samt ett eget driv att söka upp hjälp.

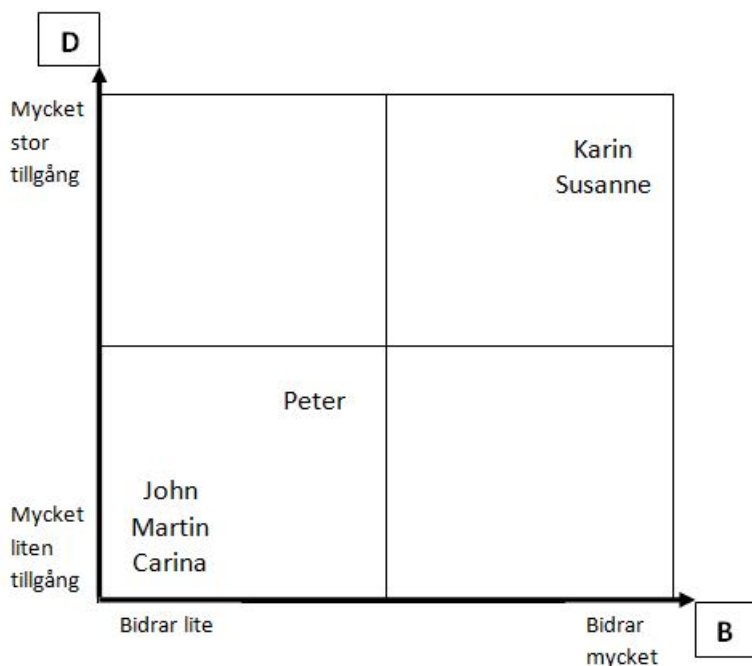
Medborgare i samhället, konsument och individ på arbetsmarknaden – Säljö (2005) skriver om att it-teknik är medierande verktyg som vi successivt behärskar. Inläringen för en del människor går långsammare, men med en omgivning som ger bra stöd och har en inställning att medierande verktyg kan användas av och är till hjälp för människor med kognitiv funktionsnedsättning finns ändå möjlighet lära sig hur it-teknik fungerar.

Det är uppenbart att Karins och Susannes kognitiva förmåga har varit en resurs för dem när de lärt sig hantera medierande verktyg. Dessutom har de båda pojkvänner som de själva säger är duktiga på it och som hjälper dem när de kört fast och det inte längre hjälper att försöka läsa manualer. Detta gör att många hinder undanröjs för att på ett bra sätt kunna vara en individ som fungerar i samhället, konsumerar samt är en fungerande individ på arbetsmarknaden, både med och utan hjälp av medierande verktyg.

Carina och Martin får mycket hjälp från Carinas föräldrar vad gäller att klara av att hantera viktiga praktiska saker. När det kommer till att hantera it-teknik framgår det att Carinas föräldrar har svårt att stötta och kompensera. På Carinas arbete förväntas att alla läser mail samt besöker arbetsplatsens hemsida där inloggning krävs. Detta har varit svårt för Carina att förstå. Det tog också lång tid innan någon kunde hjälpa henne och visa hur man gör, men ändå känner sig Carina osäker. Carina har vid många tillfällen försökt få olika människor att visa henne hur man skickar sms på telefonen eller hur man betalar sina räkningar på internet. Trots att Carina är så framåt, så gärna vill vara självständig och klara viktiga saker så har hon svårt att lyckas hitta människor som kan ge henne stöd. I Carinas fall är det så uppenbart att tillgång till organiserad it-support riktad mot människor med kognitiv funktionsnedsättning skulle underlätta samt göra henne till en mer självständig individ vad gäller att vara samhällsmedborgare, konsument och individ på arbetsmarknaden. Säljö (2005) skriver om att människor i det första skedet då de möter på ny teknik behöver mycket stöd.

Peter har vissa specialintressen som gör att han blir oerhört driven till att ta reda på samt lära sig att använda verktyg som har med intresset att göra. Det har gjort att han lyckats få hjälp att få detta att fungera av exempelvis tillfälliga vikarier på hans boende. Detta stöd är dock inte bestående. Vad gäller andra områden som inte ingår i Peters specialintressen kan man skönja att Peter själv har svårt att se att han skulle ha behov av att få hjälp. Detta blir ännu tydligare om man tittar på hur det är för John. Trots att Johns internetuppkoppling krånglar näst intill dagligen och trots att han har svårt att planera sina dagar själv så är hans egen känsla att han inte behöver hjälp eller support eller att han skulle behöva något it-baserat hjälpmedel.

I figuren nedan ser man hur tillgång till support, hjälp och stöd tydligt följs åt vad gäller i hur hög grad individen klarar av att med medierande verktygs hjälp vara en fungerande medborgare i samhället, konsument samt fungerande individ på arbetsmarknaden.

Figur 8) Hur förhåller sig D. tillgång vad gäller resurser, stöd och support för att hantera medierande verktyg mot B. medierande verktyg bidrar till självständig samhällsmedborgare, konsument samt individ på arbetsmarknaden?

Vad man kan se i min undersökning är att resurser, hjälp och support är av stor betydelse för hur mycket de medierande verktygen kan bidra till att göra individen mediekompetent.

Diskussion

I min frågeställning undrar jag hur mediekompetensen ser ut för människor med kognitiv funktionsnedsättning och vilka faktorer som påverkar mediekompetensen. Jag har i min undersökning i första hand använt mig av Drottners (2011) tre huvudspår där hon resonerar kring om en individ är mediekompetent utifrån om hon är en fungerande medborgare i samhället, konsument och på arbetsmarknaden med medierande verktyg som hjälp. Jag har även i mitt resonemang utgått från Säljös (2005) fyra lärandesteg samt Ju:s (2004) it-trappa.

Respondenternas mediekompetens varierade mycket av olika anledningar. Hur mycket individerna i min undersökning använde sig av medierande verktyg var inte ett mått för hur hög mediekompetens personen hade. Fyra av mina respondenter använde sig av medierande verktyg i mycket stor utsträckning, men hälften av dessa fyra nyttjade inte it-verktygen på ett sådant sätt att det kom till nytta för individen. I Findahls (2011) undersökning framgår att tillgång till internet inte automatiskt leder till digital delaktighet och i Handisams (2012) rapport berättar man att uppföljning av hur it-teknik används av personer med funktionsnedsättningar är näst intill obefintlig. I Säljös (2005) beskrivning av lärandestegen skriver han att i det initiala steget när användaren upptäcker redskapet behövs mycket stöd.

Visserligen är inte redskapen i sig nya, men användningsområdena som skulle kunna komma respondenterna till gagn är främmande för dem och i detta skulle de behöva mycket mer stöd.

En man som John upplever sig troligtvis inte som exkluderad eller att han skulle ha för låg mediekompetens utifrån vad han berättat under intervjun. Här skulle verksamheter knutna till Johns vardag behöva gå in och göra John medveten om den personliga vinst han skulle kunna få av att vara mer mediekompetent. Han behöver hjälp med att hitta sin inre motivation. Utgår man från Anderssons (2003) figur (se figur 1) krävs fler faktorer än tillgång hemma för att användningen av it-verktyg ska kunna vara till hjälp för en person som John. Det krävs t ex kunskap om vad han skulle kunna använda it-verktygen till. Det krävs även motivation, vilket han behöver få i det sammanhang han befinner sig i, vilket är det sociala nätverket bestående av familj samt personal i hans boende och på arbetet. I SIKAs (2008b) rapport framgår det tydligt att det krävs statligt samt privat stöd för att öka tillgång och kunskap om t ex internet, men i delrapporten (SIKA, 2008a) konstateras att support är en bristvara.

Det är i min undersökning tydligt att tillgång till resurs, stöd och support för att hantera medierande verktyg kan ha betydelse för hur mediekompetent individen är. Det räcker inte att enbart vilja och sträva mot att vara en självständig individ i samhället, på arbetsmarknaden och som konsument och på det sättet automatiskt bli mediekompetent.

Att ge individen tillgång till resurser, hjälp och support som är anpassad till respektive individ tror jag skulle kunna höja individens mediekompetens avsevärt och därtill öka individens känsla av självständighet. Säljö (2005) påvisar att det för en person som behöver längre tid för sitt lärande ändå är möjligt lära sig förhållandevis komplicerade kunskaper, bara denna får tid och stöd från personer som tror på dennes möjligheter. Det jag frågar mig efter att ha genomfört denna undersökning är om samhället verkligen har råd att inte erbjuda denna utveckling och kompetens?

Att ha kontakter samt driftiga och duktiga anhöriga ser i min undersökning ut att vara avgörande för om människor med kognitiv funktionsnedsättning får tillgång till it och mediateknik på ett sätt som kan hjälpa individen att få ett mer självständigt liv samt göra individen till en tillgång för samhället. Det är även min personliga erfarenhet från mitt arbete i grundsärskolan. I skolans värld utvecklas just nu tekniken mycket och där finns tankarna om hur tekniken ska kunna underlätta för individen i ett livslångt perspektiv, men där kan vi givetvis bli bättre. I särskolan skulle man till exempel kunna ta upp olika hjälpmedel i mobiltelefonen.

I mitt möte med min lilla grupp respondenter tycks det utifrån vad de berättat inte finnas någon organisation för hur man skulle kunna utnyttja medierande redskap till att göra individen mer självständig. Det är nedslående när Carina så uppenbart har en stark önskan om att kunna ingå i mediasamhället och då inte erbjudas någon direkt hjälp annat än från andra okunniga eller från någon enstaka bekant som hon själv lyckats leta fram. Här borde verksamheter i hennes närhet kunna hitta ett nytt sätt att organisera sig där det inte borde få hänga på organisationer, regelverk, finansiering och driftiga föräldrar om en individ får hjälp med att förstå och få tillgång till de medierande verktygen eller inte.

Att genom medierande redskap utveckla sin sociala förmåga via sociala medier samt att veta hur man söker efter ny kunskap och information är enligt mig egenskaper som kan

översättas till förmågor som arbetsmarknaden kan ha nytta av. Även att engelskan är så dominerande på internet gör att många får en lekfull träning i språk, som senare blir till nyttiga erfarenheter och kunskaper i arbetslivet. För några av mina respondenter upplevdes engelskan som något som dess värre utgjorde ett hinder. Detta hindrar individen från att fullt ut kunna delta på sidor och i spel där engelskan är språket som kommunikation sköts på. Det gör att individer med kognitiva svårigheter lätt exkluderas. Det engelska språket som gemensam referens på internet och den exkluderande effekt det medför för människor med kognitiv funktionsnedsättning är något som just jag inte har hittat något om i de texter jag letat bland.

Är materialet jag fått fram generaliserbart? Att gruppen är så liten gör att detta egentligen bara blir ett litet nedslag i en i verkligheten som gäller för just dessa 6 individer, men visst ser jag att mitt resultat stämmer bra överens med den bild som ges i de teorier jag lyft fram. Kunskapen om människor med funktionsnedsättningars behov samt användning är låg. Det man sett är att det är viktigt med support (Näringsdepartementet, 2011; Handisam, 2012; SIKÅ, 2008).

Vad som framgår i min teorigenomgång är att utbildning och arbete har betydelse för huruvida en individ kan övervinna digitala klyftan eller inte (Andersson, 2003; SIKÅ, 2008a, 2008b). Mina respondenter har alla gått i grundsärskola samt gymnasiesärskola, vilket per automatik innebär att de alla har låg utbildningsnivå. Fyra av sex respondenter har arbete förmedlad av daglig verksamhet, vilket enligt Handisam (2012) innebär att möjlighet till att slussas ut till ett "riktigt" arbete är mycket liten.

Utifrån min undersökning tycks den digitala klyftan vara i allra högsta grad levande.

Referenser

- Andersson, A. (2003). *Digitala klyftor - förr, nu och i framtiden*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Drotner K. (2011). Domains of digital literacy learning: beyond easy oppositions. I S. Livingstone (red.) *Media literacy: Ambitions, policies and measures*. Brussels: Rapport från COST Action: Transforming Audiences, Transforming Societies. Hämtat den 18 september 2012 från <http://www.cost-transforming-audiences.eu/system/files/pub/Zagreb%20Media%20literacy,%20final.pdf>
- Europaparlamentet. (2006). *Europeiska unionens officiella tidning*. [elektronisk resurs] 2006/962/EG. Hämtat den 18 september 2012 från http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/sv/oj/2006/l_394/l_39420061230sv00100018.pdf
- Findahl, O. (2011). *Svenskarna och Internet*. [Elektronisk resurs] 2011. Stockholm: .SE. Hämtat den 18 september 2012 från <http://www.iis.se/docs/SOI2011.pdf>
- Kymes, A. (2011). Media Literacy and Information Literacy: A Need for Collaboration and Communication. *Action in Teacher Education*, 2011(33), 184-193. Hämtat den 18 september 2012 från <http://www.tandfonline.com.ezproxy.ub.gu.se/doi/abs/10.1080/01626620.2011.569445>
- Larsson, S. (1986). *Kvalitativ analys: exemplet fenomenografi*. Lund: Studentlitteratur.
- Patel, R. & Davidson, B. (2011). *Forskningsmetodikens grunder att planera, genomföra och rapportera en undersökning* /. Johanneshov: TPB.
- Statens institut för kommunikationsanalys (2008). *Digitala klyftor [Elektronisk resurs] : insatser för att överbrygga dessa*. Stockholm: Statens institut för kommunikationsanalys. Hämtat den 18 september 2012 från <http://www.regeringen.se/content/1/c6/09/26/35/40751708.pdf>
- Statens institut för kommunikationsanalys (2008). *Digitala klyftor: insatser för att överbrygga dessa : redovisning av ett regeringsuppdrag*. Östersund: Statens institut för kommunikationsanalys.
- Sverige. Handisam (2012). *Hur är läget?: uppföljning av funktionshinderspolitiken 2012*. Johanneshov: Handisam.
- Sverige. Justitiedepartementet (2004). *Förslag till strategi för att minska de digitala klyftorna*. Stockholm: Justitiedep., Regeringskansliet.
- Sverige. Näringsdepartementet (2011). *It i människans tjänst: en digital agenda för Sverige*. Stockholm: Näringsdepartementet, Regeringskansliet.
- Säljö, R. (2005). *Lärande och kulturella redskap: om lärprocesser och det kollektiva minnet*. Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Tebelius, U. & Patel, R. (red.) (1987). *Grundbok i forskningsmetodik: kvalitativt och kvantitativt*. Lund: Studentlitteratur.

Trost, J. (2010). *Kvalitativa intervjuer*. (4., [omarb.] uppl.) Lund: Studentlitteratur.

Bilaga 1(1)

<u>Koll på teknik</u>	<u>Nöje</u>	<u>Hjälp</u>	<u>Socialt</u>	<u>Nytta</u> (Varför/varför inte, vad skulle krävas, vem kan hjälpa)	<u>Telefon</u> (spel, nytta, socialt, ringa, sms, mer?)	<u>Demokrati</u>	<u>Problem och hinder</u>
Fungerande dator	Spel (vilka)	Hjälpmedel	Vilka sociala sidor	Bank	Vilka funktioner finns i telefonen?	Framföra åsikter	Tekniken?
Fungerande internet	Socialt i spelen?	Hjälpt av tekniken (handla, hitta, uppslagsbok, talsyntes, resurser, lätta sidor)	Hur ofta? Hur mycket? Hur många nätväänner?	F-kassa, deklaration	Internet? 3G osv?	Få information	Förståelsen?
Fungerande telefon	Vad är svårt?		Andel vänner genom sociala sidor?	Kommuninfo och liknande		Påverka	Tillgång?
Kan själv/behöver hjälp	Film (var)		Hur viktigt?	Buss, öppettider osv		Sprida politisk information.	Tolka/hitta info?
Hur och av vem få hjälp	Musik (var)		Är datorn naturliga kontakten? Annat?	Kommunikation på jobbet?			
	Hur stor del läggs här?		Möts pga gemensamma intressen?	Näthandel			
			Hemsida, blogg...?				